

Francesc Serra, pintor granollerí

Salvador Llobet i Reverter
Juliol 1985

Malgrat que el nostre biografiat nasqué a Barcelona el dia 18 de juny de l'any 1912, diem que és un pintor granollerí perquè hi vingué ben aviat, als dos anys aproximadament, fill d'uns venedors de roba que venien al mercat de Granollers i a altres de la rodalia, el dijous o quan s'esqueia, com a Vic els dissabtes.

Fou naturalment un minyó com tants d'altres, que cresqué al carrer de l'Alba, avui Guayaquil, i vulgarment carrer de can Xarul-lo, del motiu que tenia la cansaladeria de la cantonada del mateix carrer amb el del Príncep, avui Príncep de Viana. Un noi que jugava al carrer i sobretot a la contigua Plaça del Peix, en la qual el petit trànsit de l'època hi era inexistent..

Allà cresqué junt amb el seu germà Adel·lí, un parell d'anys més jove que no pas ell i assistí a l'Escola dels Germans de les Escoles Cristianes que estava instal·lada al cap d'amunt del carrer de Ricoma o Ricomà, termener pel nord amb el Centre Catòlic i pel Sud i Ponent pel carrer de can Molina i pel carrer de Sant Jaume. Aquesta escola (i deixeu-me-la explicar que també havia estat la meua) aprofitava el fossat de les muralles de Granollers i així tenia unes classes en el que ara anomenarien el semisoterrani i el pati, també més baix que el carrer, en el qual s'hi entrava per uns esglaons pel carrer de can Molina i formant un rectangle arribava fins el carrer de Sant Jaume; aquest fossat tombava vers el nord, seguint el traçat de la muralla, per dessota el pati del Centre Catòlic i en aquest tros que arribava fins a la plaça de l'Església, hi havia l'hort del convent.

En aquest col·legi passà el nostre home tota l'escola primària. Fou un alumne com els altres, excepte en el dibuix, en qual disciplina demostrà ésser un alumne privilegiat. Ja en aquell Col·legi el seu professor germà Ildefons li feia copiar dibuixos i pintures de Rafael, segons explica en Serra en un seu llibre publicat el 1951.

Al sortir de l'escola als 14 anys passà a escriure en un banc, però el seu cap no estava per aquestes coses. Ell somiava el dibuix i, després, els seus pares l'enviaren a Barcelona a treballar en un taller de dibuix litogràfic, és a dir, sobre pedra, aprofitant unes coneixences familiars.

El xicot passà a treballar doncs, a la Barcelona vella, a casa del senyor Juli

Costa, al carrer de Mónac n.º 14, 1er pis, que és un carrer que va del carrer Sant Pere més Baix al carrer Alt de Sant Pere. De moment quan va entrar d'aprenent a la casa convisqueu amb el seu patró que vivia a l'Eixample de Barcelona. En els moments que tenia lliures en el taller litogràfic o industrial, els ocupava en dibuixar coses més o menys artístiques i, àdhuc si estava sol, segons m'han contat testimonis presencials, en lloc de dibuixar el que el patró li tenia encarregat, havent dinat sobretot, es dedicava als dibuixos més adients al seu tarannà.

Al mateix temps aprofitava els lleures del vespre per anar primer a Dibuix a Llotja i després al Cercle Artístic de Sant Lluc, on dibuixaven models del natural. Aviat però s'alliberà d'aquest ofici que trobava poc interessant i es posà a treballar per ell, principalment en dibuix publicitari, en la part mínima que necessitava per guanyar-se la vida.

Entretant l'home, agosarat com era, escrivia articles apassionats a La Gralla, defensant el Romanticisme, parlava així mateix de temes més o menys abstrusos, s'esplaiava fent poesia junt amb el malaguanyat Joaquim Estapé, molt dotat per a la poesia clàssica com corresponia a un ex-estudiant de capellà, que coneixia prou bé el llatí. Per cert que després de la guerra no n'hem sabut res més d'aquest Estapé.

Serra a més, era l'ànima d'una penya que anomenaven la Penya Literària, que havien format al "Bar can Quirico" i que tingué uns quants anys de vigència abans de la guerra. La febre literària tingué lloc principalment entre el 1929 i 1931, en els quals sostinguérem amb mi alguna polèmica, jo des de París, on vaig residir més o menys un any i mig. La febre periodística se'ns estroncà a ell i a mi, vers l'any 1932 i 1933, ell més preocupat amb la seva dèria d'artista dibuixant i pintor i, personalment perquè vaig començar estudis oficials que no em deixaven lleure.

Entretant ell i jo, al mateix temps engrescats amb la filosofia assistírem a un curset que el Dr. Xirau Palau donava a l'Ateneu Polytecnicum, del carrer Alt de Sant Pere. Amb tot això s'anà afermant la nostra amistat que va durar fins a la seva mort ocorreguda el 9 de febrer de l'any 1976.

El fenomen pictòric no exclouïa el literari. Serra fou sempre un gran lector i un polemista. En plena època literària, a més de la pictòrica, el 18 de setembre del 1932, i com a cloenda de l'exposició, que deuria ésser la primera del, després, famós ceramista Antoni Cumella, a la Biblioteca de Granollers, en Francesc Serra donà una conferència organitzada per l'Agrupació Excursionista de Granollers, amb el tema "Retorn al Classicisme" en la que ens demostrà l'entusiasme que sentia per Goethe i la seva frase "feu obres bones i fareu obres clàssiques". Es queixa ja de la depreciació que fan del dibuix alguns artistes moderns. Diu que "per orientar la nova pintura cal retornar als clàssics però per vies modernes. Classicisme no vol pas dir agombolament sistemàtic de disciplines acadèmiques ni tampoc desenfrenada passió intuïtiva, sinó el perfecte equilibri entre la facultat creadora i el domini tècnic", (Butlletí Agrupació Excursionista de Granollers, novembre-desembre 1932, p.113).

Com a dibuixant ja havia presentat l'any 1931 una Exposició a la Sala Parés de Barcelona i ja hi crida l'atenció com a futura promesa artística d'aquell moment. L'any 1935 en el Saló de Primavera celebrat a Barcelona, el Museu d'Art de Catalunya adquireix un dels seus dibuixos i guanya el Premi Marés, que era una Borsa de Viatge a París, allà s'interessa i aprofundeix l'estudi dels impre-

ssionistes francesos i els renaixentistes italians, aprofitant una exposició d'art italià al Petit Palais de París. El mateix any 1935 presenta a Granollers en una exposició col·lectiva una de les primeres pintures, que ja féu sensació, "El Nu del Llibre", pintura que per cert no se sap on ha anat a parar, després de la seva adquisició pel dramaturg Lluís Elies, germà del pintor i crític d'art "Joan Sacs" o Feliu Elies.

En aquesta època, l'any 1933, s'uní en matrimoni amb Joaquina Sitjà i Navarro, lletraferida com ell i que l'ajudà sempre, amb la seva comprensió i el seu sacrifici, que no fou petit en els primers temps, dedicats tots dos a les possibilitats de disposar tot el temps possible a la tasca artística que ho dominava tot. Cal explicar també l'estímul i l'ajuda de la mare, que per cert s'acabà aviat, perquè morí tràgicament en accident de circulació poc abans d'acabar la guerra.

Però vingué la guerra i el truncament de la funció artística: mobilitzat a l'exèrcit republicà, anà a parar al Front d'Aragó i després al Front de Lleida. Són temps de suplici i sofriment que no fou ni podia ésser adequat a la creació artística. Però la guerra tingué fi i amb ella una nova calamitat. Serra i la seva muller foren detinguts i empresonats a Granollers pel que aleshores s'en deia "Ajuda a la Rebel·lió". Afortunadament es pogué demostrar no hi havia causa i el processament fou sobressegut i vingué el retorn a la febre pictòrica, Tot i així li quedà a Serra un gran disgust de Granollers a causa d'aquesta captivitat que li costà superar. Però si una denúncia infundada el féu ficar a la presó, també gent de Granollers l'ajudà a sortir-ne, sobretot els senyors Gasset que es portaren magníficament.

Són aquests anys de gran reflexió i malgrat les grans admiracions per a Ingres primer, Degas, Togoies, Nonell, ell cerca el seu propi camí fugint de les influències que malgrat tot traspuen. Assoleix en tot aquest temps una colla de distincions. Ja en el 1936 i 1937 durant la nostra guerra fou invitat a exposar a Pittsburg (EE.UU) i en el 1942 comencen les seves grans realitzacions: a l'Exposició Nacional de Belles Arts de Barcelona són molt celebrats dos retrats a la mina de plom que tenen per model a la seva esposa i que després han estat proufament reproduïts i divulgats.

Comença una època en la qual és molt sol·licitat com a retratista a la mina de plom sobretot, però que aviat acabà, per no arribar a l'amanerament. L'any 1943 guanya la Segona Medalla de Pintura a l'Exposició Nacional de Belles Arts de Madrid, que li representa un estímul, sobretot perquè és de pintura. Malgrat l'èxit artístic les estretores econòmiques continuen, si bé amb menys força, però li preocupen.

Es en aquest temps que per salvar dificultats més o menys temporals entra de "poulain" a la Sala Gaspar a canvi d'una retribució mensual a liquidar en el moment de les vendes de les exposicions.

Entre tant guanya el Segon Premi del Concurs Sant Jordi de la Diputació de Barcelona i el 1953 el premi corresponent a la Segona Medalla de Dibuix a l'Exposició Nacional de Belles Arts a Madrid. I per continuar amb les condecoracions guanya la Primera Medalla de Pintura, l'any 1957, a la també Exposició Nacional de Belles Arts de Madrid. Assolits ja aquests premis importants no es torna a presentar a exposicions de la capital d'Espanya. Però rep encara altres distincions a Barcelona, a Exposicions de l'Ajuntament i del Círcol o Cercle Artístic, encara el 1960.

Els tractes que tenia amb la Sala Gaspar no són prou seriosos car malgrat que en el 1966 organitzen una exposició antològica amb un centenar de pintures, les liquidacions no són tan clares com caldria i l'exploten i enganyen miserablement. Si bé encara que els bons amics li aconsellàvem que marxés d'aquella organització, ell no vol haver-se de preocupar de vendre les seves obres i hi continuava encara que fos per inèrcia.

Però la Sala Gaspar s'abocà a una altra mena de pintura; es reservaren les obres d'en Serra sense fer-ne gaires exposicions. Desencisat per les directrius dels germans Gaspar i els tractes comercials poc correctes que en rebia, el nostre artista es traspàs a la Sala Parés on hi continuava encara en el moment del seu traspàs que tingué lloc el dia 9 de febrer del 1976, víctima d'una hemorràgia cerebral que el féu morir al cap d'una hora. Segons la seva voluntat, malgrat haver mort a Barcelona, fou enterrat al cementiri de Tossa de Mar, on hi passava temporades i s'hi havia bastit una casa que la família encara conserva.

Fins ací la seva vida podríem dir anecdòtica, però en manca l'anàlisi de la seva obra. No insistire sobre el particular per manca de coneixements suficients i a més perquè penso que serà millor contemplar i comentar algunes diapositives de les seves obres més representatives que presentarem seguidament.

Tota la seva vida fou orientada a la importància del seu treball i a l'obra artística com ja hem indicat anteriorment. El plantejament teòric de l'obra d'art i no solament plàstic, sinó àdhuc literari, fou una obsessió contínua. El seu domini del dibuix, penso que condicionà la seva visió artística, que no necessitava camuflar les dificultats dels models, car les dominava abastament. Tingué sempre una independència absoluta i no es deixà portar per les modes o atrevides accepcions de l'art, sinó que fou sempre ell mateix i el seu propi concepte artístic, fruit de les seves reflexions, comparades amb les dels grans mestres sobretot i d'un convenciment del camí que, amb to, anà variant a través de la seva vida, però sempre seguint una trajectòria de la gran tècnica de dibuix que no li féu engavanyar la fórmula pictòrica. L'any 1932 en la conferència de Granollers ja propugnava un classicisme obert a les innovacions necessàries.

Per altra banda fugí sempre de protagonisme i no s'apartà de la seva via per afany de fer-se notar seguint modes o invencions més o menys transcendents. Personalment volgué passar desapercbut i confiava només en la seva obra.

Hem dit la influència admirativa que de petit tingué de Rafael, aconsellat pel germà Ildefons de les Escoles Cristianes, tal com ell confessa en un dels seus escrits. Després, ja més enllà es sentí seduït pels meravellosos dibuixos d'Ingres que efectivament no eren ni amanerats ni freds. Aquesta influència ingressiana es veu clarament en molts dels seus dibuixos de la primera tongada i en algunes de les seves pintures primeres: recordarem ara i veurem després, el magnífic "Nu del llibre" exposat a Granollers l'any 1935. Aquells dibuixos també efectuats després del 1939, o sigui després de la guerra per dir-ho en termes cronològics habituals entre nosaltres, recordaven influències, però tot i així eren personalment profunds i propis.

El dibuix que féu a l'escultor Marés, al pintor Vila i Puig per exemple, publicat en el llibre "F. Serra. Pinturas y Dibujos" de l'any 1951, tenen una força de caràcter indiscutible. No tenen res de vacuu realisme o naturalisme, sinó que penetren l'interior del personatge. El domini del dibuix a la mina de plom, que és el seu fort en aquell període, ell no el considera definitiu. En un interviu de

l'any 1944 declarava: "em sentiria defraudat si m'imaginès la meva obra futura com una prolongació més o menys feliç de la meva obra present. Abans de tot, vull ésser sincer amb mi mateix i he procurat mantenir la meva impaciència en molts moments... segueixo creient que la meva actitud no és equivocada. L'exemple il·lustre de quasi bé tots els pintors ens demostra que l'evolució s'estableix en un sentit de major llibertat progressiva i no al revés, com succeeix sovint al nostre país".

Ell es sentí sempre atret pel dibuix de la figura humana i per la femenina sobretot. I l'evolució anà venint de mica en mica. Si els tons clars havien estat una de les seves maneres preferides en els retrats de noies adolescents, escrivia jo el 1951 en un pròleg en el llibre abans esmentat, aviat passà al joc de clarobscur. En el dibuix, sobretot en els retrats masculins, destaca la profunditat psicològica dels seus personatges. No és més que l'evolució de l'artista preocupat per la veritat que sent en els moments successius. Sempre però sobresurt el domini del dibuix, encara que no és un fi, sinó el suport, el mitjà, de pintar bé.

Aquesta preocupació pel dibuix pogué arribar, en cert moment, a afectar la seva realització pictòrica, a un ensucament de les seves teles, però que fou corregit immediatament. En la seva reacció cerca un dibuix menys retallat en les pintures i durant una llarga temporada abandona el dibuix pròpiament dit, es dedica únicament a la pintura, per a evitar aquella pròpia influència, al mateix que a arribar a ésser més conegut com a pintor que com a dibuixant, car en aquesta darrera activitat era prou reconegut.

Tristán la Rosa, crític d'art de La Vanguardia, fa anys deia, que com a pintor posava una nota de sensualitat a les seves teles. Utilitza, són les seves paraules, una coloració discreta i suau, amb uns grisos clarobscuristes, en els quals la llum hi juga un paper preponderant. Arriba després a un aspecte més impressionista, no tan lligat a la línia dibuixística, cercant la seva manera d'ésser, mostrant la seva personalitat amb una tècnica més segura i lúcida. Diem nosaltres, que vol ésser un pintor conscient, cercant un caràcter més calid i viu en el seu art.

Apart de la pintura en aquest moment dels anys 1945-50, coincideix a usar en els dibuixos la sanguina i el carbó com en els seus bocets i estudis de taller; això s'ajuntà a un canvi temàtic, de sentit menys decoratiu, d'arabesc menys italianitzant, i una digitació pictòrica més fragmentada i aïllada. Els seus quadres ja no són il·luminats a plena llum i cerca en el clarobscur un concepte més pictòric de la forma, si bé amb dibuix rigorós i d'intenció profunda.

No volgué mai seguir les tendències de la moda deshumanitzant, sinó intentar una "temperatura" humana. Les seves figures no són simples dibuixos ni pintures fotogràfiques, ni caigué mai en un academicisme indolent.

Si hem dit que primer tingué la influència d'Ingres en els seus dibuixos i en el tema dels nus femenins, aviat sentí l'atracció del pintor Togores com es pot veure, com a exemple, els retrats dels nens Ramoneda a Granollers i una pintura d'infant que es troba a l'Ajuntament i que està o estava al Saló de l'Alcaldia. Com hem indicat abans, passa per un període degassià amb les ballarines i el moviment ingràvid dels seus models. Nonell i Velázquez també li eren admirats.

Però aviat estigué corprès per les pintures i els temes de Vermeer, aquell pintor holandès del segle XVII, no molt prolífic, però d'un valor que fins fa poc no li fou reconegut. Les escenes casolanes, amb figura humana i el pretext dels interiors, però sempre amb lluminositat més accentuades que en les pintures de

l'holandès, l'obsessionà durant la major part de la seva vida de pintor. Però això no vol dir una imitació servil del mestre d'Holanda, sinó que són les idees generals que el porten a una concepció pròpia de la vida casolana de les seves models. Com és natural no sempre pinta sota aquest prisma sinó que varia constantment els temes i s'hi veu la visió del seu propi concepte pictòric.

Passa molts períodes pintant, però en altres li retorna la dèria del dibuix. Tenim una mostra antològica d'aquests dibuixos seus en el llibre que l'Editorial Parramon li publicà el 1973. Molts, són acolorits; abandona la punta seca a la mina de plom. Són temes variats, d'èpoques també diferents, però hi predominen els de la darrera etapa. En el pròleg del llibre, Santos Torroella indica que són dibuixos que tendeixen a pintures o pintures que tendeixen a dibuixos. En aquestes obres, diu, hi ha una gran riquesa de matisos: la taca, la llum, les mitges tintes, les textures, l'atmosfera i tota classe de qualitats des de les tàctils fins a les cromàtiques. Per això utilitza diferents recursos: la tinta xina o xinesa, la ploma, el lavat, la sanguina, el bistre, el carbonet, la mina de plom, la creta de distintes tonalitats amb l'afegit del pastel i la guatxa. Santos Torroella troba en aquests dibuixos (en veurem uns quants en diapositives) les llums i les ombres lentes que tant plaïen a Nonell. I un talent meditatiu, amb sensibilitat que aprofundeix en l'interior del personatge. Són, dic jo, uns personatges serens, reposats, que no tenen anècdota ni es fan destacar per sí mateixos. En uns les formes del cos i les cares ben dibuixades, en altres volgudament més borroses, encara que pintades coetàniament, en l'intent omnipresent de no caure en l'amaerament. Personatges amb posicions de totes menes, amb escorços violents que el domini del dibuix li feien fàcil.

Volem remarcar que si bé hem parlat d'influències que més o menys reflectí no li fan perdre la seva personalitat que és sempre inconfusible. Però sempre fidel a les formes més o menys estilitzades, més o menys espiritualitzades, fugint del que ell anomenava art a la moda. En el llibre seu de l'any 1953 "L'art contemporani" diu "Quan un art nacional no s'ha deixat avassallar per l'èxit internacional d'un art més famós, la posterioritat ha aplaudit la resistència d'aquells artistes reacis a acceptar qualsevol escola per sublim que fos als contemporanis... L'època actual és època de consignes, d'slògans. Segons aquests cal tenir l'oïda atent a la nova veritat universal i no perdre de vista la **Novíssima** que ens pot arribar d'un dia a l'altre i trobar-nos desprevinguts. Es tendeix a uniformar a tothom en la mediocritat. Es respira una atmosfera d'estímul i benevolença a la nul·litat o a la insignificança que es contagia a una inconcebible moderació a destacar l'excel·lent i el singular, el resultat del qual és l'inefable aiguabarreig, la macarrònica pluralitat de noms de la pintura catalana actual".

Per a veure bé el pensament d'en Francesc Serra, reproduïrem un fragment d'un apèndix al catàleg de la seva exposició antològica de l'any 1966 a la Sala Gaspar: "... la realitat en pintura ha anat gradualment perdent vigència i està a les portes de desaparèixer de la temàtica actual. Pel que afecta a la meva modesta condició de pintor català, jo només puc recórrer a un argument personal de fidelitat que, si fos novel·lista, poeta o periodista, no tindria necessitat d'invocar. En efecte com a literat, jo podria descriure realísticament un tros de paisatge, o una posta de sol, i el pul·lular d'una gran ciutat i no m'hauria pas de justificar. Com a poeta podria ocupar-me dels sentiments íntims o col·lectius que floten a l'aire del país, en termes molt entenedors i amb una temperatura

humana integralment comunicativa. Si fos periodista podria escriure en una prosa normal sobre la problemàtica actual que s'enllaça amb els problemes de la societat d'ahir i amb la prosa periodística de la mateixa societat. Pel que es palpa i es veu, en literatura més aviat estem lluny de l'esteticisme orgiàstic, refinat o escandalós dels manifestos realistes de la nostra adolescència, de l'anomenada "poesia pura" airejada per l'Abbé Brémond i de l'abast d'aquella cèlebre resposta de Mallarmé: "Però estimat, no és pas amb idees que es fan sonets, sinó amb paraules!" Jo em decantaria a suposar que les preocupacions dels poetes d'avui són impel·lides a exposar alguna cosa més que la música de les esferes. Però desgraciadament, no es tracta de literatura, sinó de pintura i per tant, ens trobem en un fet tan paradoxal com es vulgui, però evidentíssim, inesquívable. En general tothom que ha disposat d'una ploma més o menys professional i ha considerat un deure o un plaer d'ocupar-se dels productes de la nostra professió, salvant poquíssimes excepcions, aquestes plomes s'han dedicat a l'exaltació i lloança dels innombrables experiments pictòrics-simbolistes o anti-representatius que s'han succeït d'ençà del cubisme ençà. Els símptomes que ja observava el filòsof Ortega i Gasset s'han anat perfilant i generalitzant; però només en part. La deshumanització ha progressat... sols en pintura. La literatura segueix humanística com abans, més humana i realista en conjunt que no era la literatura de la tercera dècada del nostre segle, que és quan es publica "La Deshumanización del Arte"... gosaria a dir que encara conservo l'entusiasme i l'alegria íntima d'intentar traduir amb una mica de poesia la casolana realitat que ens rodeja".

Aquesta actitud que Serra denuncia, pot explicar que la crítica contemporània no ha exaltat com calia la seva obra. Ara, la novetat, la recerca de camins nous encara que no diguin res i en molts casos tampoc siguin res, són el que es valora. Si en la recerca de nous camins cal sempre esforçar-nos i en tota la història de l'art sempre s'ha produït, cal també valorar-ne els resultats aconseguits.

L'obra de Serra té importància per ella mateixa, encara que algú lamenti perquè amb el seu domini del dibuix no es dirigí per camins diferents; segueix una via del seu esperit convençut i és de qualitat en si mateixa si ens deixem d'escoles, de modes i d'snobismes. A tots els artistes ha passat que se'ls han reconegut més mèrits al cap d'uns quants anys de la seva mort. Penso en aquest moment en l'ara famós pintor valencià Sorolla que passà una època que se'l valorava poc, i actualment hem vist, amb motiu de la recent Exposició que es celebrà a Barcelona dels quadres que té al Museu de l'Havana, que tota la crítica l'ha exalçat magníficament.

Però abans d'acabar deixeu-me parlar d'una faceta poc coneguda: la seva prosa literària. Hem recordat els escrits i les poesies (que també són escrits) que publicava al periòdic local La Gralla dels anys 1929-1932. Eren escrits d'un jove net autodidacte, sense estudis mitjans, enfarfegat de lectures més o menys digerides, que parlava de tots els aspectes literaris, com féiem tots els que teníem inquietuds en aquell moment. Però si llegim el seu llibre del 1953 "L'Aventura de l'Art contemporani" hi veiem un assagista consumat, amb un estil sorprenent. Es pot estar o no estar d'acord amb les seves teories, que ara no és hora de discutir, però cal acceptar que sap escriure molt bé, exposar perfectament el que vol dir, amb una riquesa de lèxic admirable, amb concisió, utilitzant sempre les paraules exactes, sense mots sobers, escrit amb precisió. Jo que m'he

guanyat la vida parlant i escrivint, ho trobo realment excel·lent i demostra que ha sabut solventar les dificultats.

Podem ara explicar un secret: ja de jove escrigué una novel·la més o menys autobiogràfica, "Raval", inèdita i sobretot un "Diari" que durà molts anys i que té unes quantes centes pàgines, que per referències —car no l'ensenyava mai— és de molta qualitat.

En resum: En Francesc Serra ha estat un artista pintor de primeríssima qualitat, un home sincer i sencer, humanista, català de socarrel que ha escrit centenars de pàgines en aquests anys de dictadura, totes en català. Un artista que honora Granollers, encara que no en fos fill, però per la seva trajectòria juvenil, pel seu lligam familiar a Granollers, per la freqüència de les seves visites, pel seu matrimoni amb una granollerina de socarrel, el considerem de casa.

L'Ajuntament li dedicà el nom d'un carrer cap als afores de la ciutat que de moment només té una casa. Però ja creixerà, tal com creixerà amb el temps, el prestigi del seu nom. Jo recordo ací amb emoció l'amic fratern amb el qual tant converses sobre els neguits de l'art havíem tingut. Aquesta dissertació d'avui no es res més que l'interés de recordar i exaltar la seva memòria i amb ella el seu art immarcescible.

Per acabar passarem les diapositives de part de la seva obra, de les quals he parlat que ajudaran a conèixer i valorar el nostre biografiat. Moltes gràcies.

Granollers, 1 de juliol del 1985